

DR. U Z. ELISERIO

Humanismo, Eksperimental na Pagsusulat, at mga Relasyon ng Kapangyarihan

ABSTRAK

Ang papel na ito ay eksplikasyon ng antihumanistang pilosopiya ng neo-marxistang si Louis Althusser. Sa pagbibigay ng mabusising pagbabasa ng kaniyang Para kay Marx at Pagbabasa ng 'Kapital,' mailalatag ang ideolohikal na panganib ng humanismo. Ipapaliwanag na mayroon ding kamalayan ang mga Filipinong intelektuwal na sina Michael Andrada, Adam David, at Erlinda Albuero sa alternatibong diskursong mas produktibo kaysa humanismo, na kanilang naipapamalas sa pamamagitan ng kanilang poetika, panunuring pampanitikan, at malikhaing gawa. Ang lumalabas sa diskusyon ay hindi simpleng aplikasyon lamang ng banyagang teorya kundi awtentikong diyalogo.

Mga susing salita: antihumanismo, neo-marxismo, eksperimental na pagsusulat, estruktura, kapangyarihan

ABSTRACT

This paper is an explication of the anti-humanist philosophy of the neo-marxist Louis Althusser. With a close reading of his books For Marx and Reading 'Capital,' the ideological danger of humanism is exposed. Filipino intellectuals Michael Andrada, Adam David, and Erlinda Albuero as well have a knowledge of alternative discourses that are more productive than humanism, that they practice in their poetics, literary criticism, and creative works. The discussion is no mere application of foreign theory but an authentic dialogue.

Keywords: anti-humanism, neo-marxism, experimental writing, structure, power

Ano ang silbi ng eksperimental na pagsusulat? Bakit mahalaga na mag-eksperimento sa panitikan? Ano ang implikasyon ng pag-eksperimento sa pangkalahatang lagay ng ating lipunan? Tatalakayin ang mga tanong na ito sa loob ng dalawang seksiyon: una, magbibigay ng mabusising pagbabasa sa dalawang libro ni Louis Althusser, ang *For Marx*¹ at *Reading 'Capital'*, na magsisilbing lunsaran para sa kritisismo ng ideolohiya ng humanismo; pangalawa, magkakaroon ng maikling meditasyon tungkol sa humanismo at sa mga maaaring ideolohiyang alternatibo rito sa pamamagitan ng diskusyon ng mga poetika nina Erlinda Albuero, Adam David, at Michael Andrada. Ipapamalas sa papel na ito ang ideolohiya ng kapangyarihan, na mainam na magpapaliwanag sa mga kahulugan at panganib ng humanismo, gayundin sa ugnayan ng panitikan at lipunan. Pinupusta ng papel na ang terminong “relasyon ng kapangyarihan” ay may importanteng papel na maaaring gampanan sa pagbubuo ng bayan, gayundin sa bokabularyo ng mga manunulat, eksperimental man o hindi, at kritiko.

ANG KRITIKA NI ALTHUSSER SA HUMANISMO

Sikat para sa kaniyang sanaysay na “Ideology and Ideological State Apparatuses” (na nasa koleksiyong *Lenin and Philosophy and other essays*), mahalaga ring magkaroon ng mas malinaw na pagsipat sa dalawang naunang libro ni Althusser, ang *For Marx* at *Reading 'Capital'* (sa abridged na bersiyong ginamit sa papel na ito, kasamang awtor niya si Etienne Balibar). Sa dalawang ito matatagpuan ang mas maagang pormulasyon ni Althusser tungkol sa ideolohiya, ang kaniyang panunuligsa sa humanismo, gayundin ang kaniyang pag-atake sa empirisistang epistemolohiya.

Kinikilala ni Althusser ang halaga ng historikal na pag-iisip sa pilosopiya. Hinihiling nga niya sa paunang salita ng *For Marx* na intindihin sana ang mga kinolekta ritong sanaysay ayon sa kanilang kontekstong pangkasaysayan (2005, 9). Ang mga gawa niya’y mga rebyu, analisis, pakikipagdiyalogo sa mga kapwa Marxista at hindi (21). Ang pagpapahalaga sa historikal na konteksto’y binibigyang-diin din ni Althusser sa kaniyang pagtataya sa mga gawa ni Feuerbach (44-45), at ni Marx. Ang puntong ito ang nag-uugnay sa kasaysayan at sa pilosopiya at teorya. Para kay Althusser, ang Marxismo ang tanging pilosopiyang nagagawang magtuos sa kalikasan ng mga pormulasyong teoretikal, at sa kasaysayan ng mga ito (32, 39). Ang intelektuwal na aktibidad sa kaniya’y hindi kapalit ng pagiging militante, kundi anyo nito. May papel ang mga intelektuwal sa kilusang manggagawa. Magbago man ang pinagmulang uri ng mga intelektuwal, mga intelektuwal pa rin sila (24). Ibig sabihin, importante ang intelektuwal na aktibidad sa kilusang manggagawa, at mayroong tradisyong teoretikal ang Marxismo. Gayundin, natagpuan ng mga intelektuwal ang kalayaan sa pag-iisip sa kilusang manggagawa (24-25). Hindi lang maliit na bagay ang mga pagtatalo sa teorya at pilosopiya, kundi-tunggalian ng uri. Importante kay Althusser ang mga salita, lalo na sa pakikipagtunggali sa ibang salita (36).

May konsekuwensiya ang mga salita, ang mga konsepto, ang mga salita tungkol sa mga salita. Magmimintis ang praktika kung mali-mali ang teorya.

Ang mga naunang isinulat ni Marx ay maka-Feuerbach. Ang problematiko ng mga ito, i.e. ang mga tanong na nais nilang sagutin, ang pundasyon na siyang dahilan kung bakit puwedeng matanong ang mga tanong na ito, ay maka-Feuerbach (2005, 45; tingnan din ang 2006, 53). Ang etikal na pagbasa kay Marx, ang humanistang interpretasyon kay Marx, ay maka-Feuerbach din. Hindi lamang sa ginamit ni Marx ang bokabularyo ni Feuerbach, ang mga salita at konsepto, kundi ang problematiko nito, kung kaya't kahit "tama" ang mga salita ay hindi pa rin Marxista ang mga ito. Nang tumiwalag na si Marx kay Feuerbach, nanatili pa rin ang ibang salita mula kay Feuerbach, pero ang mahalaga'y ang pagtiwalag sa problematikong maka-Feuerbach, iba na ang mga tanong na sinusubukang sagutin kahit pareho ang ilang salita (46-47). Nakalibing ang pilosopiya ni Marx (47). Kailangang hagilapin si Feuerbach kahit doon sa mga tekstong hindi siya binanggit ni Marx (64-65, 203). Kahit may nagsasalita tungkol sa tunggalian ng uri, hindi ibig sabihin ay Marxista na siya, kahit si Marx pa mismo (68). Gayundin, kahit gumagamit si Marx ng mga terminong maka-Hegel, kapag ito ang Marx ng madunong nang baitang ("*mature works*"), iba na ang kahulugan ng mga salitang ito (93-94, 110).

Napakahalagang konsepto ng problematiko. Halimbawa ay kaharap ng mambabasa ang isang tula. Mag-iiba ang tula depende sa serye ng tanong na kaniyang ibinabato rito: iba ang "May kaisahan ba ang tula?" sa "Tama ba ang tugma?" sa "Ano ang puwesto nito sa tradisyong Filipino?" sa "Paano nito nirerepresenta ang kababaihan?" Posible lang na tanong itong huli pag sa problematiko'y hindi na nakikitang bilang nasa labas ng panitikan ang usapin ng kasarian. Siyempre pa, puwede namang higit na isang tanong ang itanong sa isang tula. Pero nakadepende pa rin sa problematiko kung aling tanong ang uunahing sagutin, at kung aling tanong ang nag-oorganisa sa buong adyenda ng pananaliksik.

Dapat matuto tayo mula kay Althusser tungkol sa pangangatwiran ni Marx sa kaniyang pagtiwalag kay Feuerbach (2005, 47). Nag-aklas si Marx laban kay Feuerbach, dahil maka-Hegel pa rin ang problematiko nito (48). Esensiyal ang Maxismo sa praktika, ang teorya sa pratika. Ito ang dahilan kung bakit nakikipaglaban si Althusser para sa tamang pagbabasa (2005, 166, 182). Ang etikal at epistemolohikal na pagbabasa sa librong *Capital* ni Marx ay nagpapaliit dito (155-156, 158). Ang teoretikal na praktika'y humahantong sa teknikal na praktika. Kung walang teoretikal na praktika, ang teknikal na praktika'y lumilikha ng sarili nitong teorya, na hindi nito kinukuwestiyon, o maaaring kuwestiyunin (171). Ang librong *Capital* ay may teorya, ang rebolusyong Ruso ay may teorya, pero hindi naiuusal. Sa kaso ng rebolusyon, lumalaban ang realidad, dahil para magkaroon ng teoretikal na produksiyon (175-176). Ang kailanga'y mga bagong problematiko, hindi lamang binaliktad (192-193).

Ang librong *The German Ideology* para kay Althusser ang punto ng pag-aklas (2005, 33). Isinasama rin niya rito ang mga tesis hinggil kay Feuerbach, na ayon sa kaniya'y mga bugtong (36). Dito matutunghayan ang pag-aklas ni Marx kay Feuerbach, sa pagiging maka-Feuerbach ng kaniyang naunang isinulat, na, nabanggit na nga, ay nahuhulog sa bitag ng humanistang interpretasyon. Para kay Althusser, hindi lang simpleng aplikasyon ng maka-Hegel na pilosopiya o humanismong mayroon na sa naunang naisulat ni Marx sa ekonomiya ang matatagpuan sa *Capital* (2006, 15). Magkaiba ang paraan ng pagbabasa ng batang Marx at madunong nang Marx (17).

Napakahalaga kung gayon para kay Althusser kung aling Marx ang ibinibida, at kung paano binabasa si Marx. Walang inosenteng pagbabasa. Sa bawat pagbabasa, binabasa ang pagdadalumat sa karununganang pinagbabatayan kung ano ang binibilang bilang karunungan (2006, 34). Babalikan natin ang mga pundamental na isyung pang-epistemolohiya na ito sa baba. Pansamantala, kailangan munang dumaan sa diskusyon ng humanismo.

Nakapasok na ang humanismo sa (ngayon ay wala nang) Unyong Sobyet (2005, 11), na inaasahang tanggulan ng Marxismo, kundi man ng sosyalismo sa panahon pagkatapos ng Ikalawang Digmaang Pandaigdig. Tinutuligsa ito ni Althusser (211). Ang humanismo, para sa kaniya, ay burgis (212). Dagdag pa rito, ayon kay Althusser, ginagamit ng mga burgis na intelektuwal ang mga naunang isinulat ni Marx laban sa Marxismo (10). Ang humanistang Marxismo ay pre-Marxista (13), sa madaling salita, hindi pa napapayaman ng mga kabatiran ng Marxismo. Politikal na paksa kung gayon ang estado ng mga naunang isinulat (51). Ang Marxismo mismo ang nakataya (53). Tuloy-tuloy lang mulang humanismo tungong idealismo (228). Salungat sa pangalan nito, hindi makatao ang humanismo (233). Inilalayo tayo ng humanismo kay Marx. Ang humanistang Marx ay pinaamong Marx (2006, 140). Ideyalista at empirisista ito, at 'pag sinunod ang lohika'y daan tungong oportunismo, rebisyonismo, at-susmaryosep!-repormismo (141).

Bukod sa humanismo, tinututulan din ni Althusser ang tinatawag niyang ekonomismo (2005, 108). Nakikita nga niya ang humanismo bilang reaksiyon sa ekonomismo ng Ikalawang Internasyunal (2006, 119). Dagdag pa, tinututulan din ni Althusser ang kahibangan sa orihen (2005, 198). Mas maganda sigurong sabihin, walang orihen, meron lamang estruktura (198-199). Estruktura lamang ang nasa likod ng estruktura, at estruktura lang din ang nasa likod ng estrukturang iyon! Ang silbi ng orihen: para wag nang isipin ang hindi maisip, para maisip ang gustong maisip (2006, 63).

Madalas na matawag na estrukturalista ang Marxismo ni Althusser, o siya mismo bilang estrukturalistang Marxista (2006, 7). Marxismo pa ba ito, at Marxista pa ba siyang matatawag? Halimbawa, importante sa kaniyang idiin na walang unibersal na teorya ng kasaysayan. Walang mga batas ang kasaysayan. Walang "purong sitwasyon" (2005, 106),

kung saan matutunghayan ang pagtakda ng ekonomikong base sa kasaysayan. Lagi ritong kasabwat ang super-estruktura:

the economic dialectic is never active in the *pure state*; in History, these instances, the superstructures, etc. = are never seen to step respectfully aside when their work is done or, when the Time comes, as his pure phenomena, to scatter before His Majesty the Economy as he strides along the royal road of the Dialectic. From the first moment to the last, the lonely hour of the 'last instance' never comes (2005, 113, kay Althusser ang diin).

Dagdag pa, para kay Althusser, hindi nauuna ang ekonomikong base sa super-estruktura. Nakasalalay ang base sa mga super-estruktura (2005, 205). Talagang tumiwalag na si Althusser sa tradisyonal (o bulgar) na Marxismo nang kaniyang ipahayag ang *autonomy* ng mga bahagi ng super-estruktura sa ekonomikong base (2006, 99-100, 104).

Binubuo pa rin ang pilosopiya ng Marxismo (2005, 30-31). (Gayundin, puwedeng sabihin, binubuo pa rin ang Althusserianismo.) Nabubuhay pa rin ang Marxismo pagkatapos itong ipundar ni Marx (63). Kontribusyon ang mga isinulat ni Althusser sa pagpapayaman sa Marxismo. Ang mga bagong anyo, nagreresulta sa bagong abot-tanaw (85). Pero hindi ibig sabihin nito'y hibang na hibang si Althusser sa lahat ng konseptong bago kasi bago ito. Halimbawa, nananatiling Leninista si Althusser pagdating sa kaniyang paliwanag kung bakit naging posible ang rebolusyon sa Rusya (95-96).

Pero ano nga ba ang bago kay Althusser? Laban sa nakasanayang pagpapakahulugan, hindi itinuturing ni Althusser ang ideolohiya bilang "masama" (2005, 11-12). Teknikal ang lapit ni Althusser sa konsepto, hindi niya ito isinasalang sa apoy ng moralidad. Kaiba sa agham, hunyango ang ideolohiya. Kaya nitong magbagong-anyo para bumagay sa sitwasyon (2006, 142).

Kung gayon, ano ang ideolohiya para kay Althusser? Inugnay niya ito sa konsepto ng estruktura:

they are usually images and occasionally concepts, but it is above all as *structures* that they impose on the vast majority of men, not via their 'consciousness.' They are perceived-accepted-suffered cultural objects and they act functionally on men via a process that escapes them (2005, 233).

Pagpapatuloy pa niya:

In ideology the real relation is inevitably invested in the imaginary relation, a relation that *expresses a will* (conservative, conformist, reformist, or revolutionary), a hope or a nostalgia, rather than describing a reality (2005, 233-234, kay Althusser ang diin).

Hindi puwera nagkaroon ng rebolusyon sa ekonomiyang base'y magkakaroon na ng rebolusyon sa super-estruktura at ideolohiya (2005, 115). Hindi puwera "nakilala" na ang ideolohiya ay matutunaw o mapapawalang-bisa na ito (230). Sa pagkilala lamang na kailangan at kinakailangan ang ideolohiya ito magagamit, nang malay, sa tunggalian ng uri (232).

SI BRECHT AYON KAY ALTHUSSER

Ngayon maaari nating tunghayan ang ilang obserbasyon ni Althusser tungkol sa panitikan, na may mahalagang relasyon sa ideolohiya.

Sa kaniyang pagbabasa ng panitikan, hindi mahalaga ang intensiyon ng awtor kay Althusser, kundi ang estruktura ng teksto (2005, 141, 143). Ito ang isa sa mga *consequences* ng kaniyang pagtiwalag sa humanismo. Ginamit ni Althusser ang teatro ni Brecht para magpaliwanag ng isang pagdating sa dula na hindi humanista.

Paliwanag ni Althusser, gumagawa ng bagong relasyon si Brecht, sa kaniyang mga dula, sa pagitan ng mga manonood at ng bida. Hindi na simpatya ang mararamdaman ng manonood sa bida, magkakaroon sila ng distansiya. Ituturing nila bilang problema ang sitwasyon ng bida (2005, 146). Gayundin, maituturing din ng manonood ang kaniyang sitwasyon mismo bilang problema, nagkakaroon siya ng distansiya sa kaniyang ideolohiya (148). Lumilikha ang teatro ni Brecht ng bagong manonood, na aktor sa tunay na buhay (151). Sa ikalawang bahagi ng papel na ito, matutunghayan ang poetika ng mga Filipinong manunulat na maaari nating ituring na bahagi ng tradisyong maka-Althusser/maka-Brecht na ito.

Ibinabalik tayo nito sa relasyon ng anyo at nilalaman. Kahit ano man ang nilalaman, kung ang anyo ay panenermon, inilalagay pa rin nito ang mambabasa sa posisyong nakababa (at ang awtor sa posisyong madunong). Masasabing walang pinagkaiba ang dalawang teksto kung iisa lang ang anyo ng mga ito.

Ang mga meditasyong ito tungkol sa panitikan, sa teatro ni Brecht, ay maiuugnay natin sa epistemolohiya ni Althusser. Ang subtitle ng sanaysay niya kay Brecht ay "Notes on a Materialist Theatre." Nabanggit na ngang para kay Althusser ay madaling tumalon mulang humanismo tungong idealismo. Ang kaniyang materyalistang pagtingin sa panitikan, kaugnay ng kaniyang materyalistang epistemolohiya, ay pakikipagtunggali at pakikipaglaban sa humanismo-idealismo. Para kay Althusser, ang karunungan ay produksiyon (2006, 24). Kaiba ito sa empirisismo, na tinitingnan ang karunungan bilang paghugot ng katotohanan tungkol sa bagay mula sa bagay, at hindi inaaming magkaiba ang karunungan tungkol sa bagay at ang bagay mismo (35-37, 40). Walang isahang tumbasan

ang tunay na bagay at ang bagay ng karunungan (47). Para kay Althusser, tinatrabaho ng pilosopo o intelektuwal ang hilaw na materyales, para bang manggagawa sa minahan o pabrika (43).

Ibinigay niyang halimbawa ang politikal na ekonomiya:

What political economy does not see is not a pre-existing object which it could have seen but did not see -- but an object which it produced itself in its operation of knowledge and which did not pre-exist it: precisely the production itself, which is identical with the object. What political economy does not see is what it *does*: its production of a new answer without a question, and simultaneously the production of a new latent question contained by default in this new answer (2006, 24, kay Althusser ang diin).

Tinuligsa rin ni Althusser ang ilang bersiyon ng kasaysayan. Nagpapanggap ang empirisistang kasaysayan na hindi nito kailangan ng teorya, na sapat na ang metodolohiya nito (2006, 109), na may direkta itong relasyon sa mga datos, sa mga fact. Mayroon din silang teorya, di nga lang aminado (tingnan din ang Eagleton 2008, xiv, at Jameson 1990, 3).

Walang iisang praktika, kundi mga praktika. At mito lamang ang paghahati ng malinis na teorya at praktikang nasa putik, nagtatrabaho (2006, 58). Ang teorya, ang pagteteorya ay praktika, kaiba lang ang hilaw na materyales na tinatransporma nito (59). Tunghayan natin ang pagpapakahulugan ni Althusser sa praktika:

By *practice* in general I shall mean any process of *transformation* of a determinate given raw material into a determinate *product*, a transformation effected by a determinate human labour, using *determinate* means (of 'production'). In any practice thus conceived, the *determinant* moment (or element) is neither the raw material nor the product, but the practice in the narrow sense: the moment of the *labour of transformation* itself, which sets to work, in a specific structure, men, women, and a technical method of utilizing the means (2005, 166-167, kay Althusser ang diin).

Ano-ano ang iba't ibang uri ng praktika? Nakagigitla ang mga ibinigay na halimbawa ni Althusser:

political practice - which in Marxist parties is no longer spontaneous but organized on the basis of the scientific theory of historical materialism, and which transforms its raw materials: social relations, into a determinate product (new social relations); ideological practice (ideology, whether religious, political, moral, legal, or artistic, also transforms its object: men's 'consciousness')... (167).

Nabanggit na ngang walang fact, walang datos na tila ba pupulutin lang sa kalye, o basta lang ba kailangang kilalanin nang hubad. Ito ang ibig sabihin ni Althusser pag sinabi niyang praktika ang teorya. Tinatrabaho nito ang hilaw na materyales, samantalang nagkukunwari

ang empirisismo tungkol sa ontolohikal na estado ng katotohanan. Mayroon ditong walang hanggang pakikipagtalaban sa kinokontrang ideolohiya (2005, 184), tila ba isang permanenteng rebolusyon. Ang isa sa walang kapagurang inuusig ni Althusser ay ang ideolohiya ng humanismo. Hindi basta't natatagpuan ang tao, obyus na pipitasin na lang ang karunungan tungkol dito mula sa puno. Katulad lang din ng burgis na teatrong may binubuong isang tipo ng manonood, na kinakalaban ng epikong teatro ni Brecht, na iba ang binubuong tipo ng manonood (dahil ang panitikan, tulad ng karunungan, ay produksiyon), mayroon ding burgis na pilosopiyang lumilikha ng tipo ng tao. Anong tipo ng tao ito? Taong nangangailangan, may likas na pantaong pangangailangan (tingnan ang 2006, 165).

MULA TAO TUNGONG RELASYON NG KAPANGYARIHAN

Binubuksan ng pilosopiya ni Althusser ang pagturing natin sa tao. Sa anti-humanismo ni Althusser, maaari nang tingnan ang tao hindi bilang isang autonomous na yunit, kundi bilang bahagi ng isang estruktura. Nababago ang problematik, nagkakaroon hindi ng mga bagong sagot sa mga lumang tanong, kundi mga bagong tanong. Sa sanaysay na ito gagamitin ang termimong "relasyon ng kapangyarihan" para magkaroon ng teoretikal na kapinuhan. Ipapamalas ang gamit nito, ang husay at *pliability* ng terminong ito, sa pagpapaliwanag sa panitikan at lipunan, sa mga susunod na pahina.

"Walang masama at mabuti," sabi ng kontrabidang si Voldemort sa pelikulang *Harry Potter and the Sorcerer's Stone* (dir. Chris Columbus, 2001), "mayroon lamang kapangyarihan." Bagaman galing sa antagonistang kuwento, maaari nating kapulutan ng aral ang pahayag na ito. Maaari nga kaya nating alpasan ang mga kategorya ng moralidad? At kung oo, bakit natin gugustuhing gawin ito?

Isipin natin ang kaso ng *same-sex marriage*. Isa sa mga walang bigat na argumento laban dito'y tumatakbo nang ganito: "Kung maaaring magpakasal ang lalake sa kapwa lalake, susunod niyan pwede nang magpakasal ang isang lalake sa aso." Sa hindi masukat na konsepto ng "mabuti" at "masama," "basta" na lamang ang maisasagot sakaling kuwestyunin ang argumentong ito na hindi argumento. Pero kung ililipat ang tereyn sa kategorya ng kapangyarihan (at kawalan nito), mailalantad ang kahungkagan ng "pagpapakasal sa aso." Samantalang parehong nasa tamang edad ang dalawang lalake (i.e. pantay sila ng kapangyarihan), may dehado sa pagpapakasal ng lalake sa aso (dahil mas makapangyarihan ang tao sa hayop, kung makikipagtalik ang lalake sa aso, ito ay panggagahasa).

Sa lente ng kapangyarihan, nawawaglit ang simplistikong pagtingin sa prostitusyon. Samantalang "basta" na naman ang dahilan ng maibibigay ng moralistang terorista kung bakit siya tumututol sa prostitusyon, naipapaliwanag ito ng kritikong gumagamit ng teorya. Sa lente ng kapangyarihan, nailalantad kung bakit "napilitan" ang isang babae o lalake na

ibenta ang kaniyang katawan (i.e. kung gayon, hindi ito makatarungang sitwasyon), at, kasabay nito, ay hindi tinutuligsa ang paglalako mismo ng pagtatalik. Ang puta kung gayon ay “masama” (sa ibang pagpapakahulugan, i.e. napipilitan lang siya sa kaniyang trabaho) at hindi masama (i.e. hindi siya imoral). Nagkakaroon tuloy ng produktibong resulta itong pagbabago sa pag-iisip. Maaari na ngayong magkaroon ng ideolohikal na saysay ang dekrimalisyon (pero hindi legalisasyon) ng prostitusyon.

Maaari nating subukang isuma lahat sa isang pormulasyon: ang pagdeklarang imposibleng magkaroon ng pagkain para sa lahat ay kasama sa pagpapatibay sa sitwasyon ng pangkalahating gutom. Importanteng tereyn ang pag-iisip, at ang pagsusulat. At ano pang mas mayamang batis ng pagsasaliksik tungkol dito kundi ang panitikan?

Mahalaga ang lente ng kapangyarihan sa pagtingin sa panitikan dahil nabubuksan nito ang marami pang perspektiba pagdating sa kritisismo. Samantalang tinitingnan ang mga likha at katha bilang mga *isolated* na yunit, mas mainam na tingnan ang mga ito bilang bahagi ng mga network. Hindi lamang iisa ang kahulugan ng teksto, na para bang katangian ang kahulugan tulad ng dami ng salita. Hindi na lamang sapat sabihing nagbabago ang kahulugan ng teksto depende sa konteksto, tulad ng implikasyon ng talang ito ni Isagani Cruz:

Kung baga sa makakanang gobyerno ni Corazon Aquino, okey lang na bigyan ng pondo ng Cultural Center of the Philippines ang mga makakaliwang alagad ng sining, dahil nababawasan ang pagkamakamasa ng mga ito kung sila’y pinalalabas sa isang burgis na gusaling tulad ng CCP (2003, 287).

Dagdag pa rito, puwede na nating sabihing: walang teksto kundi konteksto. At higit pa: walang magkakarelasyon, kundi relasyon lamang. Tila ba mga ilahas na espekulasyon ang mga ito, kaya mainam na magpaliwanag. Ang papel na ito ay tila ba *cubist* na larawan. Samantalang ang mga nakasanayan nang larawan ay magpapakita ng taong nakaharap, sinusubukan ng *cubist* na isama sa iisang *painting* hindi lamang ang harap, kundi ang ulo, pati paa, pati gilid, at likod. Sa isang banda, hindi nga “mukhang” tao ang taong ito, pero sa isang banda rin, ito “talaga” ang tao. Sinusubukang bigyang-kaliwanagan dito ang tao, panitikan, at kultura, sa pamamagitan ng pilosopiya ni Althusser, ng poetika nina Albuero at David, at ng pratika ng pagsusulat ni Andrada.

SI ERLINDA ALBURO LABAN SA POETIKA NI GLORIA MACAPAGAL-ARROYO

Sa puntong ito tatalakayin ko ang *proceeds* ng ikawalong Iligan National Writers Workshop. Mainam ang tekstong ito, sapagkat hindi lamang ang mga piyesa ng manunulat ang kasama sa libro, kundi ang proseso ng palihan mismo. Sulyap ito sa laboratoryo o di kaya’y

pabrika ng panitikan, kung tutuusin. Imbes na tapos na “gawa,” nakikita natin ang mga likha sa gitna ng pagkakaluwal, kumbaga. Paalalang ang panitika’y katha mula sa materyal at hindi sa ideya.

Sa seksiyong “Acknowledgements” ng *Return to the Native: The 8th Iligan National Writers Workshop*, pinasalamanan ni Christine Godinez-Ortega hindi lamang ang dating pangulong si Gloria Macapagal-Arroyo, kundi ang “Dunkin Donuts, Nature’s Spring Mineral Water and the Pepsi Cola Bottling Co.” (2001, V). Hindi ito personal na atake kay Godinez-Ortega (ako ang unang aamin na mahilig ako sa donut ng Dunkin, bagaman mas adik ako sa Coke), kundi materyalistang analisis. Ang katakataka sa materyalistang analisis, lagi’t lagi itong bumabalik sa kultura. Sa seksiyong “Message” ng libro, narito mababasa ang isang *teorya ng panitikan*--ni Macapagal-Arroyo mismo!:

The literary art is a perfect avenue for the expression of the Filipino’s innate creativity and talent. It is likewise an appropriate medium to bring to light our people’s sentiments and aspirations for a better Philippine society as well as encourage participation in efforts to realize our common goals (2001, VI).

Ang pagbabasa ng dalawang seksiyong ito ang magpapatingkad ng ugnayan ng mapang-aping estruktura ng ekonomiya at ng humanistang konsepsiyon ng panitikan. Nagpapasalamat si Godinez-Ortega kay Macapagal-Arroyo dahil nagluwal ng pondo ang gobyerno para sa *writers workshop*, kaya nga may paramdam ang dating pangulo sa proceeds ng *workshop* (ito rin ang dahilan kung bakit nasa “Acknowledgments” ang Dunkin at Pepsi, buti na lang hindi rin sila humiling na makapagbigay ng “Message,” at baka naparusahan pa tayo ng teorya ng panitikang *fastfood*). Gamit sa mensahe ni Macapagal-Arroyo ang pinakakahindik-hindik ka bokabularyong pangkritisismo: “expression” (imahen: *teenager* na galit sa mundo, o di kaya’y intelektuwal na nabubuang sa pagkaagnas ng lungsod), “innate” (likas sa mga Filipino ang pagiging malikhain, oo, at pagiging masokista), “better Philippine society” (kamatayan, kung gayon, sa anarkistang pag-abandona sa estado, internasyonalistang polisiya ng universal citizenship, at pag-igpaw sa sangkatauhan sa pamamagitan ng paglikha ng *artificial intelligence*). Dinamay pa ang mambabasa na di umano’y mayroong “common goals” kasama ni Macapagal-Arroyo. Ito ang panitikan bilang *business as usual*, kompromiso sa kung ano ang nariryan na (i.e. kompromiso sa mga nang-aapi at nangungulimbat ng ating yaman), panitikang hindi panitikan dahil nagmamatigas na panitikan-lang. Hindi niya inilalarawan kung ano ang panitikan, kundi nililikha ang panitikang akma sa kaniyang rehimen.

Bagaman maraming umaalingawngaw sa pananaw ni Macapagal-Arroyo tungkol sa panitikan, mayroon siyempre iba pang konseptuwalisasyon nito sa Pilipinas, at sa mismong *proceeds* pa nga matatagpuan. Ang tinutukoy ko ay ang talumpati ni Erlinda Kintanar Alburo, ang “Return to the Native” na pinagmulan ng pamagat ng libro. Iisiping pangkaraniwan na

ang poetika ni Alburo, ang pagyakap sa mga anyong taal sa Pilipinas. Pero may dagdag na kapangyarihan ang sa kaniya, sa pagtataguyod nito sa konteksto bilang pagtakwil sa pamantayan na banyaga.

Can we really appreciate a balitao piece without knowing that it was part of a game to lighten the funereal mood of the family of the bereaved? We need not subject it to rigid analysis for poetic devices that the poets were not even aware of, considering the spontaneity attending its performance. From our study of the tradition we should learn both the spirit and the function with and for which such forms as the balitao were performed: the spirit of play and the functions of communality (2001, 11).

Narito matatagpuan kung gayon ang pag-abandona sa panitikan bilang “magandang pagsusulat.” Sa kaniyang “Introduction” sa libro (oo, may “Introduction,” “Message,” “Acknowledgments,” *keynote speech*, at “Preface” ang libro, para bang ayaw nitong magsimula), ipinagtanggol pa nga ni Merlie Alunan, katulad ni Godinez-Ortega at Alburo, ang manunulat na itinuturing na “gilid” ng Pilipinas, ang mga “mali-mali” sa baralila ng Ingles (2001, 5-6). Oo nga naman. Ang “malinis na Ingles,” tulad lang din ng “magandang pagsusulat,” ay hindi natatagpuan sa kalikasan, kundi nililikha ng mga interesadong partido. “It’s a crazy planets” daw ang huling mensahe ni Pepsi Paloma: pagtatawanan ba natin siya, o itatanong kung bakit siya ganoon magsalita, at kung sino ang nandahas sa kaniya?

Hindi kaswal na pagmamaliit ng karahasan ang pagbanggit kay Paloma, kundi pag-uugnay sa mga itinuturing, o iginigiit, na magkahiwalay. Imbes na sabihing hindi magkapantay ang paniniil sa wika at ang pagpatay, kailangan nating limiin ang relasyon nila, tingnan ang dalawang penomenong ito bilang magkakaugnay sa iisang network, mga relasyon ng kapangyarihan. Hindi kailangang ipaalalang bahagi ng imperyalismong Amerikano ang pagtuturo ng Ingles sa mga paaralang Filipino.

Balik kay Alburo: naglatag siya ng tatlong terminong nakalap mula sa pag-aaral ng wikang Bisaya, at nagbahagi ng tatlong salitang sa tingin niya’y magbubukas ng mga bagong daluyan sa pagpapalawig pa ng panitikang Filipino (sa madaling salita, ang pagpapalakas ng sarili nating pamantayan imbes na pagsunod na lang sa pamantayan ng mga banyaga): ito ang bagay, at lagda.

Bagay would have us fit our writing to a specific instead of a generalized faceless readership at the same time already that is parts are made to cohere. Aesthetic standards then would not be limited to keeping within formal conventions alone but would address too the demands of social function. Lagda would have us consider loose boundaries instead of rigid ones, for the original cord used to rule the carpenter’s work is elastic, and the proverbs that go by the term are often, as we know, subject to different readings. With this concept in mind, we may not demand conventions of genre but may appreciate the spontaneous improvisations that have always marked our creativity. (2001, 14).

Mayroon na pala tayong bokabularyo para ilarawan ang ituturing pa ngang avant-garde ng mga nakakulong sa akademya. Higit pa rito, naipapaliwanag ng mga termino ni Alburo ang panitikang bilang paggawa. Hindi hiwalay ang manunulat sa tunggalian ng uri sa lipunan, kundi masidhing mandirigma sa kung alinmang panig na kaniyang pinili. Pagbibigay-diin lang ito sa aral na ibinigay ni Godinez-Ortega sa kaniyang pasasalamat sa gobyerno at mga multinasyonal na kompanyang isponsor ng palihan.

SI ADAM DAVID LABAN SA AKADEMIKONG PAGSUSULAT

Maiuugnay natin ang mga ideya ni Alburo sa poetika ni Adam David. Sa unang tingin ay katawa-tawa ang paghahambing, yaman lamang magkaiba ang dalawa sa edad, kasarian, etnisidad, at tangkad. Pero magkaisa sina David at Alburo sa kanilang pagtuligsa sa mayroon. Si David nga lang, inaatake pati ang itinuturing nating ligtas o di kaya'y malinis na sangkap sa institusyon ng panitikan, kasama na rito ang pagtuturo mismo ng malikhaing pagsulat, ang akademya bilang muog ng husay at galing, ang mga kontest na itinuturing na sukatan ng talino at pagiging tanggap sa komunidad, gayundin ang kapangyarihan ng mga editor ng journal at magasin, at mga *publishing house*. Hindi ito ang lugar para talakayin kung “sino si Adam David at bakit may sinasabi siyang masama tungkol sa napakadaming tao?”, kundi pagpapaliwanag ng kaniyang pagkuwestiyon sa nakasanayan na nating mga konsepto.

Sa simula pa lang ay pinaghahalo na ni David ang pormal at impormal na pagsusulat. Tunghayan itong sipi mula sa kaniyang binasang papel (ito ang kaniyang poetika, ang bersiyon niya ng bagay ni Alburo) sa UP National Writers Workshop noong 2007, na pinamagatang: “Dazzle them with Brilliance, Baffle them with Bullshit”:

I figured out pretty early on that the Academic Literary Scene was being run mainly with cruel and dishonest practices by cruel and dishonest people who, in efforts to preserve and proliferate their cruel and dishonest leanings, pass it down to their apprentices, so that they can be cruel and dishonest, too.

Hindi inosenteng relasyon mayroon sa pagitan ng guro at estudyante ng pagsusulat, kundi *relasyon ng kapangyarihan*. Itinuring ang estudyante ng pagsusulat bilang blangkong papel na susulatan ng kaniyang guro ng karunungan. Ang tatawaging matalino ay iyong pinakamahusay umalingawngaw sa sinabi ng guro. Siyempre pa, hindi naman ganito ang lahat ng paaralan at palihan: tunghayan na lang ang sagutan ng mga fellow at panelist sa seksiyong “Commentaries” ng *Return to the Native* (2001, 121-202).

ANG MGA RELASYON NI MICHAEL ANDRADA

Paano iigpaw kung gayon sa konseptuwalisasyon ng panitikan na pangunahing katangian hindi lamang ang kompromiso kundi ang todo-todong pagkampi sa panig ng mga nang-aapi?

Isa sa mga pinakamahasay na kabataang manunulat ay si Michael Andrada. Hindi lang eksperimental ang anyo ng kaniyang mga katha, gayundin mapanghamon ang proseso ng produksiyon at distribusyon ng mga ito. Binabago ng mga teksto ni Andrada ang tatlong nakasanayan nang relasyon: (1) ang relasyon ng manunulat sa mambabasa, (2) ang relasyon ng manunulat sa paglalathala, at (3) ang relasyon ng manunulat sa kahulugan. Isa-isahin natin ang mga ito.

Una, tungkol sa relasyon ng manunulat at mambabasa: malay si Andrada sa limitasyon ng pagsusulat bilang daluyan ng progresibong mga ideya. Inamin pa nga niya, sa “Paunang Salita” ng kaniyang *Apartment sa Dapitan at Iba Pang Maikling Kuwento* na ang 80% ng populasyon ng Pilipinas na nais niyang maabot ay malamang hindi siya babasahin dahil “karamihan po sa kanila ay hindi marunong magbasa, walang hilig sa pagbabasa, walang pambili nitong chapbook” (2005, 4). Para kay Andrada, walang Mambabasa (malaking titik M), kundi mga mambabasa, at kailangang isalang-alang ang kanilang posisyon sa network, ang kanilang relasyon sa pera, (halimbawa, na pambili ng libro), at ang relasyon nila sa likhang-pampanitikan, na mga relasyon ng kapangyarihan.

Pero bukod dito, nagbubukas din si Andrada ng interaktibong relasyon sa mambabasa. Sa kaniyang kuwentong “Paolo Matalo,” isang aktibista ang naging kaibigan ang janitor na si Mang Romy sa gusaling Vinzons Hall sa Unibersidad ng Pilipinas. Lagi siyang hinihiraman nito ng pera, at nagkaroon sila ng mabuting ugnayan. Napansin ng aktibista na isa sa pinakapinanggagalaiti ni Mang Romy ay ang isang Kristiyanong grupong makapangyarihan sa Pilipinas. Lagi niyang tinatanong kung bakit, at siyempre pa, may nabubuon kuryosidad hindi lamang sa tauhan kundi sa mambabasa mismo. Sa wakas ay pumayag na rin si Mang Romy na ikuwento ang tunay na dahilan ng kaniyang masidhing pagkamuhi. Narito ang pagtatapos ng kuwento ni Andrada:

Ikinuwento niya sa akin nang buo. Sa akin lang niya ikinuwento. Kung gusto n’yong malaman, bilangin n’yo muna kung ilang beses kong ginamit ang salitang “minsán” sa maikling kuwentong ito, tapos i-email n’yo ako sa puzong@gmail.com at saka ko sasabihin sa inyo ang sikreto (35).

(Minsan lang ginamit ni Andrada ang salitang “minsán” sa “Paolo Matalo,” sakaling may naengganyong mag-email.)

Ang mga ganitong uri ng paglalaro ay maaaring iugnay sa palagiang paggamit ng panaklong sa mayorya ng mga kuwento sa kaniyang koleksiyon (9, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 50, 53, 55, 58, 67), na nagsisilbing paraan ng pagpipigil ng madulas na pagbabasa, pagpapaalala sa materyalidad ng pagbubuo ng mga pangungusap, gayundin ang walang hanggang pag-eeksperimento (iwasan ang salitang “postmoderno”) ni Andrada sa lahat ng kuwento, ay pagsalunga sa mga kumbensiyon hindi lamang ng anyong maikling kuwento, kundi sa normalisadong paraan ng pagbabasa. Ang mambabasa ay aktibong miyembro sa pagsusulat ng teksto.

Sa anong paraan binabago ni Andrada ang relasyon ng manunulat sa kahulugan? Hinulog na ni Andrada ang nilalaman para sa anyo. Kaugnay nito ang pagbabago ni Andrada sa relasyon ng manunulat at mambabasa. Dahil aktibo na nga ang mambabasa sa proseso ng pagsusulat, wala na kay Andrada ang “susi” sa sarili niyang teksto. Kung kaya nga ang pokus niya’y ang materyal na pag-iral ng kaniyang mga maikling kuwento, ang anyo ng mga ito. Paboritong taktika ni Andrada ang paghahati ng kaniyang mga teksto sa dalawang naratibo. Halimbawa nito ang “Apartment sa Dapitan” (7-13) at “Tala-Huli/Huling Tala: Si Manong, Sa Dyip, Ang Drayber, at Ako, Ako Lang Naman, Ang Kaniyang Pasahero” (47-56). May mahikal na realismong estilo ang una, kung saan naging totoo ang isang bangungot. Samantala, sa huli, pipiliin ng mambabasa kung alin ang unang babasahin, ang naratibo ng mga talahuli, o ang sa pangunahing teksto. Samantala, sa “Boy Scouting” (14-23), “Sa Pagitan ng Bangungot at Bungang-Tulog” (36-46), at “Tatlong Beinte Singko” (57-62), hinahati ang mga maikling kuwento sa iba’t ibang seksiyon. Imbes na may kaisahan, mistulang pira-pirasong piyesa na pinag-iisa lamang ng pamagat ang tatlong tekstong ito.

Sa puntong ito maaari tayong magbigay ng papuri sa eksperimental na pagsusulat tulad ng kay Andrada, halimbawa ang siyang pinapraktis nina Vim Nadera (2000), Rolando Tolentino (1999), at Adam David (2008). Inuusig ng kanilang paglalaro sa salita, pangungusap, at naratibo ang humanistang imahen ng awtor, bilang panginoon ng kaniyang teksto, at henyong batis ng karunungan. (Alalahanin ang aral ni Foucault tungkol sa gamit ng Awtor, paraan lang ito para kontrolin ang signipikasyon ng isang obra [tingnan ang Foucault 1977, 113-138].) Ang *The El Bimbo Variations* ni David, halimbawa, ay 99 pagsusulat-muli ng sikat na linyang “Kamukha mo si Paraluman, nung tayo ay bata pa” mula sa “Ang Huling El Bimbo” ng bandang Eraserheads, gamit ang iba’t ibang teknik at *constraints*. Wala na ritong emosyong pinapahayag, walang pangarap na binibigyang tinig. Ang manunulat dito’y manlilikha, tila ba isang karpintero o mason. Katulad na rin ng semento at kahoy ang mga salita bilang hilaw na materyales na tinatransporma ng manggagawa ng kultura. Sa wala na ngayong Unyong Sobyet, tinawag ang mga manunulat bilang “inhenyero ng kaluluwa.” Kagyat itong aatakihin ng mga humanista bilang mala-halimaw na pagbubusabos sa sangkatauhan at sining. Pero sa totoo’y lumilikha rin lamang sila ng tao sa kanilang pagtatanggol sa likas, di umano, na katangian ng mga tao. Mahalaga ang mga eksperimental na pagsusulat dahil nagbubukas sila ng landas tungo sa mga bagong uri ng pag-iral at pagiging simuno.

Mainam na tingnan ang panitikan bilang produksiyon. Ang manunulat ay manggagawa sa maraming pagpapakahulugan (tingnan ang Eagleton 1976, 59-60, at Marx 1990, 1044). Tulad nga ng nabanggit, puntirya ni David ang pagiging hindi inosente ng mga *publishing house* sa pagbuo ng diskurso tungkol sa panitikan sa Pilipinas. Dinodomina ng iilan (*university presses* ng Unibersidad ng Pilipinas, Unibersidad ng Santo Tomas, Ateneo de Manila University, at ng Anvil Publishing Inc, isama na natin ang VisPrint) ang produksiyon ng itinuturing na literatura sa Pilipinas. Mainam na alalahaning inilabas ang *Apartment sa Dapitan* ni Andrada bilang bahagi ng grupong Akdang Bayan (*defunct* na ngayon), at kung tutuusin, ang librong ito’y halimbawa ng *self-publishing*. Ang manunulat na mismo, sa kasong ito si Andrada, ang pinagmumulan ng lehitimasyon ng kaniyang pagiging awtor, hindi na nakasalalay sa *aura* ng pagiging publikado ng “bigating” *publishing house*. Sa kaniyang pagtanda, ipinagpatuloy pa ni Andrada ang ganitong independiyenteng paghawak sa moda ng produksiyon ng kultura sa kaniyang pagsusulat ng mga artikulo sa pinoyweekly.org, pagsusulat ng iskrip para sa pinoymediacenter.org, at pagiging miyembro ng altermidya.net. Naging kasamang editor na rin si Andrada ng *Subverso* (2006), na koleksiyon ng mga teksto laban sa politikal na pagpatay (para mas espesipiko, sa ilalim ng gobyerno ni Macapagal-Arroyo, hindi sa wala nang ganito ngayon sa ilalim ng gobyerno ni Duterte).

Isa sa mga benepisyo ng ganitong pagkalas sa mga dominanteng publisher sa Pilipinas ay ang kalayaan ni Andrada na maglarawan ng mga seksuwal na sitwasyon. Hindi sinasabing likas na mapagpalaya ang erotikong pagsusulat. Pero sa konteksto ng konserbatibo-ipokritong lipunang Filipino, mayroon itong subersibong potensiyal. Mahalagang kontribusyon ang gawa ni Andrada sa pagdidiskurso tungkol sa seksuwalidad sa panitikan (14-23, 39, 46).

Katulad din ng panitikan, walang balitang hindi nakasalalay sa relasyon. Isipin halimbawa ang isang *mainstream* na news program, at ang prodyuser na kailangang pumili kung aling balita ng panggagahasa ang paglalaanan ng dalawang minutong screen time: isang *stranger rape* na naganap sa eskinita, o isang *incest rape* kung saan lolo ang nandahas sa kaniyang apo. Kung papatakbuhan ang lohika ng *sensationalism* ay pipiliin ng prodyuser ang huli, sapagkat ito ang mas pupukaw ng atensiyon ng mga manonood, at kailangan iyon nang sa gayo’y hintayin nila ang buong balita, at panoorin ang mga patalastas na nakapaligid dito. Kung aling “katotohanan” ang ilalantad ay nakadepende sa lohika ng tubo.

KONGKLUSYON

Sa isang silid-aralan, mistulang pinakamakapangyarihan ang guro. Siya ang nagsasalita, ang nagbibigay ng pagsusulit, ang nagpapagalit, ang pinagmumulan ng karunungan. Samantala, ang estudyante ang nakikinig, ang sinusukat, ang dinidisciplina. Pero paano

kung walang pumasok na estudyante? Nasaan na ang kapangyarihan ng guro? Ito ang aking pinupuntirya sa pagsabing walang tao, kundi relasyon. Walang guro-sa-sarili-nito, lumulutang na yunit na may depinitibong katangian. Walang estudyante-sa-sarili-nito, lumulutang na yunit na may depinitibong katangian. Bagkus, mayroon lamang relasyong maaari nating tawaging “guro-estudyante,” at ito ay relasyon ng kapangyarihan. Ang tanong, kung gayon, maaari kayang magkaroon ng relasyon na may pagkakapantay-pantay imbes na dominasyon? Ganito rin ang kaso sa mga relasyong “amo-alipin” at “lalake-babae.” Samantalang ang relasyong guro-estudyante ay bahagi ng network na edukasyon (sa Pilipinas, patindi nang patindi ang pribatisasyon nito), ang relasyong amo-alipin ay bahagi ng network na tinatawag na slavery, at ang relasyong lalake-babae ay bahagi ng network na patriyarka. Walang yunit na babae, mayroon lamang ang relasyon, patriyarkal na relasyon ng lalake-babae, kaya nga’t tinatanggihan ni Monique Wittig ang kategoryang babae (Butler 1990, 111-128), wala nga raw siyang puke (ibid, 157). Absurdo sa unang tingin ang sinasabi ni Wittig. Pero hindi lamang nakakapagsalita ang pipi sa mundong walang sign language. Para bang may kapitalista sa piyudalismo!

Ang Tao ay parang Babae. Samantalang iginigiit ng mga humanista at seksista na may iisang Tao at iisang Babae, ipagtatanggol ng mga maka-Althusser at feminista ang pananaw na binubuo ang mga entidad na ito, bahagi sila ng estruktura, uri ng relasyon ng kapangyarihan, hindi mga bagay kundi mga proseso. Gayudin ang panitikan, gayundin ang kultura. Sa pagbibida ni Alburo ng bagay, lagda, at tagik, tinututulan niya ang Panitikan na may malaking titik P, ang Literatura na may malaking titik L, na tinatawag na mahusay dahil tumutugma sa pamantayan ng Kanluran. Binubuwag niya ang ideya na may *disinterested* na pamantayan para sa estetika na unibersal, para sa lahat, Kanluranin man o Manileño o babae. Ang iniiwasan niya rito’y ang reipikasyon ng kaniyang mga konsepto, ang pagturing, halimbawa lang, sa tagik bilang Tagik, ang pagkalimot sa *specifics* nito, ng proseso nito. Ang pakikipagtunggali rin sa di-umano’y pamantayan ng pagsusulat ang inaatapag ni David. Hindi pala Literaturang may malaking titik L ang itinuturo sa mga kurso ng *creative writing*, mahusay mulang Big Bang hanggang Big Crunch, kundi literatura-ayon-sa-mga-establisadong-manunulat. Ang relasyon *mentor-protége* ay relasyon din ng kapangyarihan.

Sinusuportahan ng ganitong pagtingin sa pagsusulat ang anti-humanistang pilosopiya ni Althusser (totoo rin ang *vice-versa*). Walang yunit o entidad na hiwalay sa tunggalian. Walang Manunulat, at wala ring Tao. Hindi na puwede kung gayon na magpatong na lang ng paa ang, halimbawa, isang Palanca Hall of Famer, kontento sa kamalayang may kaganapan na ang kaniyang pagsusulat. Ang hinahanap dito’y bagong paraan ng pag-iral, bagong paraan ng pagsusulat.² Iyon bang hindi nagbebenipisyo mula sa *self-orientalizing*, iyon bang hindi nagpapalaganap ng mga neoliberal na mito ng indibidwalismo. Hindi ito paninira sa Palanca (si Andrada ay nanalo na sa patimpalak na ito), kundi pagmumuni-muni. Anong uri ng manunulat ang malilikha kung hindi “nanalo sa Palanca” ang gagamiting

depinisyon ng manunulat? At mula rito: anong uri ng tao pa ang maaari nating likhain, bukod sa Tao ng humanismo?

Sa sanaysay na ito paulit-ulit na binanggit ang humanismo nang walang eksaktong pagpapakahulugan. Bagaman imposible ang kongklusibong paglalarawan sa isang ideolohiya, narito ang tatlong pangunahing katangian ng humanismo:

- (1) Sinasabi ng humanismo na ang Tao ang sentro ng mundo at sansinukob, at basehan ng pagsukat sa iba. Iniimahe ang Tao bilang malaya at *autonomous*, isla-sa-sarili-nito.
- (2) Sinasabi ng humanismo na may esensiyal na katangian ang Tao. Bagaman mayroong bangayan sa kung ano-ano ang mga ito, napagkakasunduang mayroon ngang likas na karakteristiko ang Tao. (I.e., kung walang ganito o ganire, hindi tao.)
- (3) Hinahati ng humanismo ang kaligiran ng Tao ayon sa masama at mabuti, nang walang kamalayan sa relasyon ng pagsukat na ito sa sitwasyon ng sumusukat. Pero, kasabay ng paghati sa mundo sa mabuti at masama, tumitindig ang humanismo (na para bang walang kontradiksyon sa sinasabi), na may kabutihan ang lahat ng Tao, gaano man kasama (tingnan ang Lumbera 2000, 380).

Anti-humanista ang mga akda ni Andrada dahil umiigpaw siya sa pagtatangkang ipahayag ang damdamin ng Tao, sa pagrepresenta sa Tao, at nakikibahagi sa produksiyon ng iba pang uri ng pag-iral (e.g. ang pagbabasa bilang moda ng pag-iral at pagiging simuno na nasa labas o iba sa mambabasa-bilang-tao). Hindi siya naglalarawan ng iba't ibang katangian ng iba't ibang Tao. Gayundin, nakaangkla ang mga sulatin ni Andrada sa tunggalian ng uri, at iba pang tunggaliang panlipunan, at inaabandona ang moralistang terorismo na kakambal ng humanismo ("Masama kang tao, bobombahin kita!"). Nag-eeksperimento si Andrada sa pagsusulat, maaari din tayong mag-eksperimento sa tao.

Sa pagtatapos ng sanaysay na ito, bumalik tayo kay Marx, hindi sa bata o maagang Marx, kundi sa Marx ng madunong nang baitang, sa *Capital*. Dito, inilarawan niya ang pagkakaiba ng relasyon sa merkado (kung saan lumalabas na may kalayaan ng pagpapalitan), at relasyon sa produksiyon. Samantalang mistulang may pagkakapantay-pantay sa merkado, nasa anino naman nito ang brutal na pag-iral ng manggagawa-kapitalista. Bagaman may pagkabaduy, makapangyarihan pa rin ang nililikha ni Marx:

He who was previously the money-owner now strides out in front as a capitalist; the possessor of labour-power follows as his worker. The one smirks self-importantly and is intent on business; the other is timid and holds back, like someone who has brought his own hide to market and now has nothing else to expect but - a tanning (1990, 280).

MGA TALA

¹ Bagaman For Marx ang pamagat, naka-dedicate ang libro kay Jacques Martin, at may kaniya-kaniya ring dedikasyon ang mga sanaysay na “On the Young Marx” (para kay Auguste Cornu) at “Contradiction and Overdetermination” (para kina Margritte at Gui). May mapaglarong aspekto rin, kahit papaano, ang pagsusulat ni Althusser.

² Sa ganitong espiritu rin tinangkang isulat ang sanaysay na ito.

MGA SANGGUNIAN

- Althusser, Louis. *For Marx*. London: Verso, 2005. Nakalimbag.
- Althusser, Louis. *Reading ‘Capital’*. London: Verso: 2006. Nakalimbag.
- Andrada, Michael. *Apartment sa Dapitan at Iba Pang Maikling Kuwento*. Quezon City: Akdang Bayan, 2005. Nakalimbag.
- Andrada, Michael, Joi Barrios, Rolando Tolentino (mga ed). *Subverso: mga tula at kuwento laban sa pulitikal na pandarahas*. Quezon City: Alliance of Concerned Teachers, 2006. Nakalimbag.
- Butler, Judith. *Gender Trouble*. London: Routledge, 1990. Nakalimbag.
- Cruz, Isagani. *Bukod na Bukod*. Quezon City: UP Press, 2003. Nakalimbag.
- David, Adam. *The El Bimbo Variations*. Quezon City: Youth & Beauty Brigade, 2008. Nakalimbag.
- David, Adam. “Dazzle them with Brilliance, Baffle them with Bullshit.” Papel na binasa sa Ika-46 na UP National Writers Workshop. Nasa <http://wasaaak.blogspot.com/2008/04/dazzle-them-with-brilliance-baffle-them.html>. Huling inakses noong Abril 13, 2016.
- Eagleton, Terry. *Marxism and Literary Criticism*. London: Methuen, 1976. Nakalimbag.
- Eagleton, Terry. *Literary Theory: An Introduction*. Oxford: Blackwell, 2008. Nakalimbag.
- Foucault, Michel. *Language, Counter-Memory, Practice*. New York: Cornell University Press, 1977. Nakalimbag.
- Godinez-Ortega, Christine, Jaime an Lim, Anthony Tan (mga ed). *Return to the Native: The 8th Iligan National Writers Workshop*. Iligan: MSU-Iligan Institute of Technology, 2001. Nakalimbag.
- Jameson, Fredric. *Late Marxism*. London: Verso, 1990. Nakalimbag.
- Lumbera, Bienvenido. *Pagkatha sa Bansa*. Quezon City: UP Press, 2000. Nakalimbag.
- Marx, Karl. *Capital, Volume 1*. London: Penguin, 1990. Nakalimbag.
- Nadera, Victor Emmanuel. *(H)istoryador(a)*. Quezon City: UP Press, 2000. Nakalimbag.
- Tolentino, Rolando. *Sapinsaping Pag-ibig at Pagtangis: Tatlong Novella ng Pagsinta’t Paghihinagpis*. Quezon City: UP Press, 1999. Nakalimbag.